

KANT'IN KURAMSAL METAFİZİK ELEŞTİRİSİ HAKKINDAKİ BAZI DÜŞÜNCELERİ

Zehra Gül Erdoğan AŞKIN*

Giriş

Metafiziğin bir konu alanı olmaktan çıkıp bilgi kuramsal bir sorun haline gelmesi ve bu sorunun belirleniminde felsefenin temellendirilmesi ilkin Kant'da (1632 –1704) görülür. Gerçi Kant' dan çok önce Locke (1724 – 1804) ve Hume (1771- 1776) "İnsanın Anlama Yetisi Ve Yapısı" üzerinde durmuşlardı. Fakat ne Locke ne de Hume insanın anlama yetisi olan "usu" ile "metafizik arasındaki içten ilişkiyi görememiş ve insan yaşamındaki metafizik yönü (Das meta – physisches Grund) dışlamışlardı. Oysa insan aklına kendi varlığında neyin verilmiş olduğunu soran Kant, yeni bir metafizik anlayışın temellerini atmış ve bu metafiziğin felsefi kavramlarını kendi sistemi içerisinde oluşturarak, metafiziğe felsefi ifade olanağı sağlamıştı. Hiç şüphesiz Kant'ın metafiziğe yönelik (gelenekle gelen metafizik) eleştirileri, zamanındaki popülerliğinin doruk noktasında olan bu bilgi alanına ilişkin tutumlardan büyük etkiler taşır. "Metafiziği yüceltenler" ve "metafizikten kuşku duyanlar" olarak tanımlanabilecek bu iki tutumdan birincisi: Descartes(1596- 1650), Spinoza (1632-1677), Leibniz (1646-1716) ve Wolff (1659-1754) ile gelen rasyonalist gelenek, ikincisi ise O. William (1300-1349), Berkley (1685-1753), Locke ve Hume ile gelen amprist gelenektir. Kant'ın hem bilgi teorisinde hem de metafizik eleştirisinde iki eğilimin izleri görülür (Aslında Kant'ta bu iki alan birbirine indirgenebilir. Çünkü, metafiziğin eleştirisi, insanın bilme yetisinin sınırlarının araştırılması, yani anlık (Verstand) ile akıl (Vernunft) arasındaki ilişkinin sınırlarının belirlenmesi sorunudur) Bu bildik saptama, felsefe tarihi kitaplarında sıkça Kant'ın özgün yanı olarak geçer. Onun özgünlüğü, "Rasyonalizm" ile "ampirizm" arasındaki köprüyü kurmuş olmasında temellenir.

Kant'ın karşı çıktığı ve eleştirerek üzerinde kendi "kritik felsefesi"ni yükselteceği metafizik, "Geleneksel Metafizik"dir. Geleneksel felsefenin argümanlarının arka desenini oluşturan ana motif, her türlü deneyi dışta bırakarak, salt akıl kavramlarıyla, kesin bilgilere ulaşılabileceği düşüncesidir. Gelenekle gelen metafizik, hem felsefe etkinliği

* A.Ü.D.T.C.F. Felsefe Bölümü Araştırma Görevlisi

ile metafiziği özdeşleştirmiş hem de buna paralel olarak daha sonra Hegel tarafından “özne- nesne” özdeşliği olarak felsefeye taşınacak olan “varolan” ile “varlık” düzlemlerini birleştirerek, metafizik ile felsefeyi aynı gerçekliğin iki farklı görünümü haline getirmiştir. Bunu yapmakla da insan aklının geride hiçbir bilgi artığı bırakmadan, her türlü problemi ve büyük varlık sorunlarını çözmeye yeterli olduğunu söylemiştir. Oysa felsefenin görevinin ne yaşamla ne de dünya ile ilgisi olmayan ve ezberlenen içi boş kavram kurguluları geliştirmek olmadığını düşünen Kant, salt akılla yanlış kurulan bu metafiziğe karşı tutumunu, ünlü “*Felsefe öğretilmez yapılı*” sözüyle özetlemişti. Dolayısıyla Kant, özellikle bu metafiziğin Tanrı, evren ve insan hakkında matematik bilimindeki gibi kesin savlara benzer sav, teori ve kanıtlamalar ileri sürmesini eleştirmiştir. Bu bağlamda Kant’ın eleştirisinin iki dayanak noktası vardır. İlkin, salt akıl kavramlarından hareketle yapılan kanıtlamalar hiç bir deneysel öge içermediklerinden dolayı sözde kanıtlamalardır. İkinci olarak ise doğa bilimlerindeki kesinliğin felsefedekinden çok farklı olduğu; dolayısıyla eğer metafizikte de bir takım tanımlar başta gelecekse, onların önce tanımlanmaları gerekliliğiydi. Kant için gelenekle gelen metafiziğin savları içi boş temelsiz bir felsefe ve yanlış bilgelikti. Geleneksel Metafizik, çağının felsefi tinine uygun olarak gerçek bilginin ne olduğu sorunsalında odaklanmış ve felsefelerini üstünde yükseltebilecekleri güvenilir ve sarsılmaz bilgiyi aramıştır. Dolayısıyla bu felsefe duyularımızın bizi aldattığı görüşünden hareketle Descartes’ da olduğu gibi bir “düşünüyorum” metafiziğine tutunmuş ve hiç bir deney ögesi içermeyen salt akıl’ dan türetilmiş kavramlar ile gerçek bilgiye ulaşabileceklerini düşünmüşlerdir. Kant’ın Geleneksel Metafiziğe yönelik eleştirilerinin merkezini de bu salt akıldan türetilen “analitik” yargılar oluşturmuştur. Bu nedenle Kant, gelenekle gelen metafiziğin analitik yargıları üzerinde durarak ve bu bilginin doğru olma iddialarını eleştirerek, aklın yeteneği olan metafiziğin sınırlarını göstermek istemiştir. Çünkü, Kant’ a göre, ancak aklımızın kullanımının sınırlarını biçimsel olarak ve ilkelere dayanarak belirlemekle, gelenekle gelen metafizikten kaçınıla bilinirdi. Dolayısıyla Kant’ın metafizik hakkındaki görüş ve kuramsal metafizik eleştirilerine geçmeden önce onun metafizik hakkındaki düşüncelerinin arka desenini oluşturan iki felsefe geleneğine, Kant’ın metafiziğe yönelik yapmış olduğu eleştiri ve saptamaları daha iyi açılmayıp ışık tutmak için, değinmek gerekir.

I. KANT’IN LEİBNİZ- WOLFF VE HUME’UN FELSEFELERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİSİ

Alman aydınlanmasının başlıca temsilcilerinden biri olan Wolff’un felsefesinin temeli, Leibniz’e dayanmakla birlikte, Descartes ile başlayıp Spinoza ve Leibniz’e kadar uzanan “Yeniçağ Rasyonalizminin” izlerini de taşır. Hatırlanacağı gibi felsefe tarihinde Leibniz’e kadar gelen “doğru bilgiye nasıl ve hangi yöntemle ulaşılacağı” sorusuna yönelik iki yanıt vardı. Bunlardan birincisi rasyonalist bilgi geleneğinin klasik iki filo-

zofu olan Descartes ve Spinoza'nın yanıtıydı. Bu filozoflar, duyu bilgilerinin önemini bilgi edinme sürecinde reddetmeseler de, onlara göre doğuştan gelen bilgiler (angeborenen ideen) değerce daha üstündü. Nitekim yeniçağ felsefesinde insanda doğuştan ideler olduğunu ilk öne süren düşünür olan Descartes, Tanrı'nın varoluşunu ruhumuzda "sonsuz ve en yetkin varlık düşüncesinin" tasarımıyla kanıtlamıştı. Tanrı tasarımı gibi, deneyden elde edilmemiş olan ruhumuz, ayrıca matematiğin kavramları ve formel mantığın ilkelerinin de doğuştan ideler arasında yer alıyordu. "Metafizik, salt aklın bir bilimi olarak, *ens realissimumun*, hiç koşula bağlı olmayan, mutlak olan 'bir' in, varlığını ve yapısını gösterip kanıtlamak istiyor. Aristoteles'ten başlayarak, kilise babalarından, skolastiklerden Descartes'a, Spinoza, Malebranche (1638-1715), Leibniz ve Wolff'a kadar yapılan bütün Tanrı kanıtlamaları, kendilerini sağlam ve güvenli buluyorlardı" ¹

İkinci yanıt Hobbes'dan (1588-1679) sonra İngiliz deneycilğinin en büyük düşünürü olan J. Locke'dan geliyordu. "Doğuştan ideler yoktur" ² ve "Duyulardan geçmemiş hiçbir bilgi anlıkta bulunmaz" Locke'un felsefesinin ana hatlarının özetini veren bu iki önermeden ikincisi, Leibniz tarafından "anlığın kendisinden başka" önermesiyle tamamlandı. Eğer duyu izlenimleri bize bilgi verecekse, bunun için önce anlığın varlığı gereklidi. Çünkü, anlıkta bir takım düşünce ve ideler deneyden önce bulunmaktaydı. Kant tarafından felsefesi "dogmatik metafizik" olarak tanımlanan Wolff, kendi düşüncesini Leibniz'in felsefesi doğrultusunda geliştirdi. Sonraları Leibniz-Wolff felsefesi olarak anılacak olan bu felsefeye göre de, bazı kavram ve düşünceler, ilkeler ve doğrular baştan beri (deneyden önce) anlıkta bulunmaktaydılar. Dolayısıyla akla, bizi, doğru bilgiye ulaştıran "organon" olma misyonu yüklenmişti. Eğer akıl, kendisinde apriori yasa, kural ve bilgiler taşıyorsa, diğer bütün bilgiler bu apriori bilgilerden "dedüktif" olarak türetilirdi. Bütün bilgilerin mantıki olarak kendisinden türetililebileceği en yüksek ilke ise "çelişmezlik" ilkesiydi.

"Kant'ın, gelenekle gelen metafiziğe yönelik eleştirilerinin ana noktalarından birini oluşturan "mathesis universalis" inancı Leibniz-Wolff felsefesinin temel ıralayıcılarından biriydi" ³ Gelenekle gelen metafizik, yalnızca ruh ve Tanrı hakkında felsefi bilgi olarak değil, doğa bilimlerini de içine alan bir evren bilim olmak istemiş ve bu amaçla bir dedüktif sistem olarak kurulmuştu. Çünkü felsefe, tanım ve aksiyomlardan kalkan matematik gibi, kesin ve açık kanıtlamalara dayanan salt bir akıl bilgisi olarak konumlandırılmak istenmişti. Bu metafiziğin, her türlü deneyin dışta bırakılarak, salt akıl kavramlarıyla, kesin sayılan mantık ilkelerine dayandırılarak kurulması anlamına geliyordu. Wolff' da 17. yy felsefesindeki matematik, fizik ve rasyonalizme olan inançtan payını yeterince almıştı. Matematik ve fizik, doğada bulunmayan, salt düşünceden türetilmiş

¹ Heinz Heimsoht, *Immanuel Kant'ın Felsefesi*, Çev: Takiyettin Mengüşoğlu İstanbul, 1986, s. 117.

² John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev: Aziz Yardımlı, İstanbul, 1996, s.63

³ Timurçin Afsar, *Düşünce Tarihi*, İstanbul 1992, s. 438-439.

olan bir takım kesin matematik kavramlarla doğanın yapısının kavranabileceğini göstermişti. Öyleyse doğa (Natur) ile akıl (Verstant) arasında tam bir uygunluk vardı ve usu- muz da bu rasyonel yapıyı kavrayabilecek yapıdaydı. Doğanın dilinin fizik, yasa- larının ise matematik olduğu düşüncesiyle formüle edilen bir görüş, doğrudan doğruya zihinden çıkan matematiksel yasaların aynı zamanda tekabül ettiği objelerin de yasaları olduğu anlamına geliyordu ki, bu mantığın ilkelerinin varlığın ilkeleriyle özdeş (Özne- nesne özdeşliği) olduğu anlamına geliyordu.

Hume' un deneysel şüpheciligi ve özellikle de nedensellik düşüncesine yönelttiği eleştirileri, Kant'ta, düşünce dünyasını yeniden yapılandırmasına yol açacak olan büyük bir etki bıraktı. Bu etki, daha sonraları onun bilgi kuramında, kendisinin Coperni- cus(1473-1543) devrimiyle eş tuttuğu devrimi gündeme getirecek olan bilinç dönüşü- müyle sonuçlandı. Bu bilinç dönüşümü, Hume'un nedensellik ilkesine, dolayısıyla da metafiziğe getirmiş olduğu yeni tanımdı. "Kant'ın *Prologemena* 'da sık sık "keskin gö- rüşlü adam" olarak nitelendirdiği Hume, metafiziğin bir tek, ama önemli kavramından "neden ile etkinin bağlantılığı" kavramından hareket ederek, Onu, "dogmatik uykuların- dan" uyandırmıştı. Çünkü Hume, bu kavramın kaynağını duyumlardan türeterek neden- sellik ilkesinin "analitik" olmadığını göstermişti. "...neden ve etki, kendilerine ilişkin bilgiyi herhangi bir soyut uslamlamadan ya da derin düşünmeden değil ama deneyimden kazandığımız ilişkilerdir"⁴. Oysa Hume'a kadar ki başat nedensellik anlayışı aprioriydi. Gerek Descartes, gerekse Leibniz ve Wolff nedensellik ilkesini,(hiçbir deneysel öge içermeyen) sonucun nedenden rasyonel bir tümdengelimsel çıkarımı olarak tanımlamış- lardı ve kendi rasyonalist felsefelerine paralel olarak, salt akıldan çıkan apriori bir kav- ram çatısı altında işlemişlerdi. Sözelimi, Descartes'ta nedensellik "idea innatae"dir; akıl deneye başvurmadan bize bu bilgiyi veriyordu. Fakat Descartes aynı zamanda ger- çekci olduğundan apriori olan nedensellik ilkesi aynı zamanda doğada da vardı ve dü- şüncesi kesikli zaman anlayışını da içerdiğinden (Tanrı dünyayı her an yaratır), metafiz- zik düzlemde tüm olayların rasyonalitesi Tanrıya bağlıydı. Kant, Descartes'ın tersine ne- denselliğe "ontolojik" değil, "epistemolojik" bir anlam verdi. Bu nedenselliğin varlığın değil, insanın ürünü olduğu; doğaya değil, insan aklına ait bir şey olduğu, anlamına ge- liyordu. Dolayısıyla Kant'ta, nedensellik, aklın bir kategorisiydi. Nesne de değil, özne- nin kendisindeydi ve anlığın bir kategorisi olarak evrensel, zorunlu ama aynı zamanda da sentetikti. Kant'a göre Hume nedensellik kavramının eleştirisi bağlamında metafizi- ğe saldırısıyla "[...].. aklın apriori olarak ve kavramlardan hareket ederek böyle bir bağ- lantılığı düşünebilmesinin tamamen olanaksız olduğunu karşı çıkılamayacak şekilde ka- nıtlamıştı."⁵ Dolayısıyla Hume'un gösterdiği gibi neden kavramını bizde uyandıran şey ancak ve ancak deney olmalıydı.

⁴ David Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Çev: Vehbi Hacıkadıroğlu, İstanbul 1997, s.107.

⁵ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, Çev: Aziz Yardımlı, İstanbul 1993, s.15.

Hume deneyi, "tecrübe" ve "alışkanlık" kavramları ile özdeşleştirmişti. Ona göre varoluş hakkındaki bütün tanıtlamalarımız neden-etki ilişkisine, neden-etki ilişkisi ise tecrübelerle dayanmaktaydı. Çünkü, deneysel olarak çıkarılan tüm sonuç çıkarsamalarımızın kökeni, "geleceğin geçmişe uygun olacağı" savından hareket etmemizdi. Hume'a göre bütün deneysel sonuçların özeti, bizim, benzer görünen şeylerden benzer etkiler" beklememizdi. Özetle, Hume nedenselliği akıl yürütmelerle değil, benzerliğe dayanan tecrübelerle ve tecrübelerimizi bize yararlı kılan alışkanlık kavramıyla açıklamıştı. İnsanda nedensel bağlar kurma eğilimi vardı ve doğa da bu eğilime uygun (ritmik) bir yapıdaydı. Kant da ise deneyim, Hume' dan çok farklı bir içerik taşımaktaydı. Deneyim,duyu verileri yığınının bir araya toplanmasından daha fazla bir şey; bir birleştirme ve birbirine bağlama işlemiydi. Çünkü, duyu verileri deneyimin sadece maddesini oluşturuyordu. Deneyimin kendisinde, tek tek olayları aşan, genelliğe ve yasaya götüren bir önceden görme vardı ve bu önceden görme deneysel bilginin form olma özelliğinden kaynaklanıyordu. Dolayısıyla Kant'ta "en halis deney bilgisi bile matematiğe başvurularak elde edilmiş bir bilgi olma özelliğini kendi içinde taşıyordu"⁶ Kant'ın Hume'a olan eleştirisi tam da bu noktadaydı. Ona göre Hume, deneydeki bu apriori formu görememiş, bu nedenle de "gemisini karaya oturtturmuştu." Hume nedensellik kavramından ve bu kavramın doğa bilgisi bakımından doğru ve işe yarar olduğundan yani işlevselliğinden kuşku duymamıştı. O, bu kavramın "apriori" olarak düşünülüp-düşünülemeyeceği yani, tüm deneyden bağımsız olarak (sadece deneyin nesnelileriyle sınırlı olmayan) bir kullanılabilirliği olup-olmadığından kuşku duymuştu. Buraya kadar Kant Hume ile nedensellik problemiyle ilgili paralel görüşlere sahipti. Ancak Hume deneyin bilgisini de olanaklı kılan düşüncenin apriori ilkelerini göremeyerek metafizik⁷ bilginin olanaklı olduğunu sezmemiş ve gemisini septisizme oturtmuştu. Oysa Kant için önemli olan "o gemiye eksiksiz bir deniz haritası ve pusulasıyla donatılmış bir kaptan vermektir ki yer kürenin bilgilerinden çıkarılmış dümencilik sanatının emin ilkelerine göre gemiyi kendisine uygun görünen yere emin bir şekilde sürebilsin"⁸ Hume gelenekle gelen metafiziğin nedensellik kavramına yönelik eleştirisinde, "deney" bilgisinin önemini vurgulayarak Kant'ın ufkunu genişletmiş ve onun metafiziğe karşı tavrını keskinleştirmiştir. Şimdi Kant. gelenekle gelen metafizikten farklı olarak, deneyim bilgisinin de bağlı olduğu koşulları içinde barındıran bir metafiziğin mümkün olup olmadığı soracaktır.

⁶ Ernst Cassirer, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, Çev:Doğan Özlem, İzmir 1988, s.61

⁷ Kant'ın metafizik kavramında yapmış olduğu ayırım ön plana çıkmaktadır. Metafizik, bir yanıyla, salt doğa bilimini mümkün kılan bilimsel deneyimin koşullarını formüle eden sentetik apriori ilkeleri içeren bir ön dayanaklar metafiziğini, bir yanıyla da böyle bir işlev taşımayan mutlak metafizik ilkeleri içine alır. Burada, Kant'ın Hume'a yaptığı eleştiri birinci metafizik tanıma yöneliktir.

⁸ Immanuel Kant, *Prolegomena*, Çev: İonna Kuçuradi, Ankara, 1983, s.10.

II. KANT'TA METAFİZİK BİLGİNİN OLANAĞI: METAFİZİK OLANAKLI MIDIR?

Metafiziğin olanaklı olup olmadığını sormak, onun gerçekliğinden şüphe etmeyi gerektirir. Oysa Kant, metafizik adı verilen bilgi alanının varlığından hiçbir zaman şüphe etmemişti. Problem, bu alanın bilgisinin bilimsel olarak kanıtlanıp kanıtlanamayacağı sorunuydu. Dolayısıyla Kant'ın amacı metafiziğin güvenilir bir bilgi olup-olmadığının dayanaklarını araştırıp, bulmaktır. "Eğer metafizik bir bilimse nasıl oluyor da diğer bilimler gibi genel ve sürekli bir tasvip kazanmıyor? Yok, değilse, nasıl oluyor da bilim kisvesi altında durmadan böbürlenerek insanın anlama yetisini hiç sönmeyen ama hiç de gerçekleşmeyen umutlarla oyalıyor"⁹. Bu amaçla Kant tarafından kaleme alınan "Salt Aklın Kritiği" (Kritik der reinen Vernunft) ve Salt Aklın Kritiği'nin kolay anlaşılabilirliği için yazılan "Prolegomena" –Gelecekte bilim olarak ortaya çıkabilecek her metafiziğe önsöz- (Prolegomena Zu Einer Jeden Künftigen Metaphysik Die Als Wissenschaft Wird Auftreten Können), metafiziğin olanağının temelini araştıran koşulları göstermek için yazılmıştı.

Kant'a göre insan doğa hakkında soru sormadan önce, sıradan deneyle biraz olsun alıştırma yapmış olan kendi soyutlanmış aklı hakkında soru sormaya başlamıştır. Çünkü, "akıl bizim için hep vardır, oysa doğa yasaları genellikle zahmetle aranıp bulunmak zorundadır"¹⁰ Öyleyse hem Salt Aklın Kritiği'nde hem de Prolegomena da yapılması gereken şey, aklın kaynağına inerek, aklın, akıl tarafından bir eleştirisini (kritiğini) yapmaktır. Kelime anlamı olarak kritik "ayırt" etmektir. Ayırt edilecek olan metafizik bilginin doğru olma iddiasıdır. Bir bilginin bilim olma iddiası varsa bu bilginin kendine özgü olanı, yani onu diğer bilgilerden ayıran özünün açığa çıkarılması gerekir. Bu ayrım nesnede, bilginin kaynağında veya kaynaklarında ya da bilginin türündeki farkta ortaya çıkar. Çünkü, "olanaklı bilimin ve onun alanının idesi bu bilgiye özgü olanda yatar"¹¹. Öyleyse Kant'ın amacı aklın kaynağına inerek, sınır ve ilkelerini araştırmak ve kendisini tanımak isteyen aklın bilgi formlarını bulmak olacaktır.

Kant'ın ilk sorusu metafizik bilginin kaynağı üzerinedir. Metafizik bilginin kaynaklarının deneysel olamayacağı zaten onun kavramında vardır "Çünkü o fizik değil, metafizik yani deneyin ötesinde olan bilgidir"¹². Bu durumda metafizik apriori bilgi yani, saf akıl bilgisidir. Dolayısıyla sadece apriori yargıları içermelidir. Çünkü onun kaynaklarına özgü olan bu özellik, apriori bilgiyi dayatmaktadır. Kant'ın ikinci sorusu insanın apriori bilme yetisinde metafiziğe yol açan koşulların ne olduğuna yöneliktir. Bu soruşturmanın ilk basamağı, yargıların öznenin yüklemle ilişkisine göre apriori-aposteriori ve sentetik-analitik diye ayrılmasıdır. Apriori yargı deneyim ve duyu izlenimi içermeyen

⁹ Immanuel Kant, *Prolegomena*, a.g.e, 1983, s. 3.

¹⁰ Immanuel Kant, a.g.e. Ankara, 1983, s. 22.

¹¹ Immanuel Kant, a.g.e, Ankara, 1983, s.13.

¹² Immanuel Kant, a.g.e, Ankara, 1983, s.14.

yargıdır. Zorunluluk içerir ve tüemeldir. A posteriori yargı ise kaynağını deneyimde bulan ve kesinlik göstermeyen yargılardır. Analitik yargılar açıklayıcı yargılardır. Öznede örtük olanın yüklemde dışı vurulmasıdır. Kant'ın Prolegomena'da verdiği örnekte olduğu gibi, "Cisimler yer kaplarlar" önermesi analitik bir yargıdır. Çünkü yer kaplama cismin tanımı içindedir. Sentetik yargılar ise, genişletici, bilgimizi çoğaltan yargılardır. Özne-ye, öznede içerilmemiş bir içerik katılır. Örneğin "Cisimler ağırdır" önermesi sentetik bir önermedir. Çünkü ağır olmak, cismin tanımında kapsanmış değildir. Burada "cisim" kavramı ile "ağırlık" kavramı bir araya getirilir ve "Cisimler ağırdır" yargısından bilgimizi genişleten yeni bir yargı ortaya çıkar. Kant'ı ilgilendiren sentetik apriori yargılardır. Çünkü, eğer metafizik güvenilir bir bilgi olmak istiyorsa "sentetik apriori" yargılara yani yüklemeleri öznede içerilmeyen ama yine de duyu deneyimlerini betimleyen yargılara ulaşmalıdır. "En az üç önemli bilgi alanında sentetik apriori yargılarla karşılaşırız. Bu alanların ikisinde yargıların sentetik apriori olduğundan kuşku yoktur. Bunun kanıtı bilgilerin ve bilimin sürekli ilerleyişidir"¹³. Ama metafizik yargıların sentetik apriori oldukları sorunsaldır. Kant *Salt Aklın Kritiği*'nde buradan arka arkaya yanıtlanacak dört türev soru üretir. Bunlar: Saf matematik nasıl olanaklıdır?, saf doğa bilimi nasıl olanaklıdır?, metafizik genelleme nasıl olanaklıdır? ve bilim olarak metafizik nasıl olanaklıdır? sorularıdır. *Salt Aklın Kritiği*'nde bu dört soru Kant tarafından ayrı ayrı incelenir. Yukarıdaki ilk iki soru *Transcendental Estetik* ve *Transcendental Analitik* de , üçüncüsü ve dördüncü sorular ise *Transcendental Diyalektik* bölümünde incelenir. Kant'ın bilgi kuramına özgü karakteristikler bu soruların yanıtlanmasında ön plana çıkar. Öyleyse konuya daha fazla açıklık getirebilmek ve ışık tutabilmek için Kant'ın bilgi kuramına kısaca değinmek gerekir.

Kant'a göre en yalından en soyutuna kadar bilgide iki yön vardır. Düşünme (Verstand) ve Algılama (Sinnlichkeit). "Bilgilerimiz iki ansal temel kaynaktan doğar. Bunlardan ilki tasarımları alma (izlenimlerimizin alıcılığı), ikincisi bu tasarımlar yoluyla bir nesneyi bilme yetisidir (kavramların etkinliği); birincisi yoluyla bir nesne bize verilir, ikincisi yoluyla bu nesne o tasarım (salt bir ansal belirlenim olarak) ile ilişki içinde düşünülür"¹⁴. Düşünme anlama yeteneğinin düşünceyle bağlar kuran yanısırdır, algılama ise duylara verilen bizim somut olarak kavradığımız yandır. Bu iki kavram yani düşünme ve algılama bilgi oluşum sürecinde birbirlerini gerektirirler. Bu gereklilik Kant'ın ünlü "Algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür"(Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschaaungen ohne Begriffe sind Blind) sözüyle ifade edilir. Bu şu anlama gelir: "Duyarlık olmaksızın bize hiçbir nesne verilemez, ve anlak olmaksızın hiç biri düşünülemez"¹⁵. Çıplak kavramlar kendi başlarına hiçbir bilgi sağlamazlar çünkü bilginin mey-

¹³ Immanuel Kant, *A.g.e*, Ankara, 1983, s.25- 26.

¹⁴ Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Hamburg, 1990, s.94.

¹⁵ Immanuel Kant, *A.g.e*, 1990, s.95

dana gelebilmesi için somut algılar gereklidir. Aynı zamanda algılar da kendi başlarına sadece duyu verilerinin bir yığını olarak bilgi sağlayamazlar. Düşünme olmadan duyu verileri bize nesneyi veremez. Özetle: "Anlık hiçbir şeyi görüleyemez", "Duyular ise hiçbir şeyi düşünemez".

Kant, *Transendental Estetik*'te bilginin "Algı" (receptivite) ögesini konu edinir. Kant'a göre algı ampristlerin düşündükleri gibi duyu verilerinin bir yığını değildir. Duyu verileri deneyimin sadece maddesini verir. Oysa deneyim bir birleştirme ve birbirine bağlamadır. Bu görüşüyle Kant kendisinden önceki hem amprist hem de rasyonalist geleneği aşar. Çünkü eğer bizim deneyimlerimiz varsa ve bunlardan bir şey öğreniyorsak, başka bir deyişle, deneyimde bütünü görme ve kavrama varsa, bu onun maddesi olan duyu verilerinin bilgi formlarıyla birleştirilmesinden ileri gelir. Deneyimde tek tek olayları aşan genelliğe düzen ve yasaya götüren bir önceden görme vardır. Aynı zamanda olaylardaki salt olmuş bitmiş olmanın tersine bir zorunluluk vardır. Bu "zorunluluk" empirik bilginin form özelliğinden doğmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Hume'da deney duyularımızın bize nesneyi iletmesiydi. Oysa Kant'ta, deneyim bize nesneyi olduğu gibi iletmez ve onun oluşumuna apriori iki formla katılır. Aırlığımızın (Receptivitemizin) apriori yani zorunlu formları olan zaman (Die Zeit) ve mekan (Das Raum) tüm bilgilerimizin apriori koşuludurlar. Mekan dış duyumuzun, zaman ise iç duyumuzun formudur (die aeusseren im Raume, dem inneren inder Zeit). "Mekan ve Zaman kendi başına şeylerin bir özelliği değil, bizim duyuusal tasarım gücümüzün bir biçimidirler." Uzay ve zaman, tüm (iç ve dış) deneyimin zorunlu koşulları olarak, tüm sezgimizin yalnızca öznel koşullarıdır, ve buna göre onlarla ilişki içinde tüm nesnel yalnızca görüngülerdir ve kendileri için bu kipte verili şeyler değildirler"¹⁶. Kant'ın *Transendental Estetik*'te alırlığımızın apriori formları olan zaman ve mekanla ilgili düşünceleri beş maddeyle özetlenebilir.

1. Zaman ve mekanın mutlak bir gerçekliği yoktur.
2. İdeal bir gerçeklik olarak insanın algı yeteneğindedirler.
3. İnsan bilgisinin genel ve zorunlu kavrayış formlarıdır.(Zaman ve mekanın transcendentel idealitesi)
4. Duyularla kavranan gerçekliğin kavranma koşullarıdır.
5. İnsanlar için bir gerçeklikleri vardır.(Kant'ın Transcendentel idealizminin klasik idealizmden farkı, bilgilerimizin apriori olarak bizim bilme yetimizin doğası tarafından belirlenmiş olmasıdır. Apriori ilkeler yani salt akıldan çıkarılan nesnelere ilgili bilgiler yalnızca deneyim yoluyla elde edilebilir. Dolayısıyla bu ilkeler deneyimi aşmaz, tam tersine, bilgiyi olanaklı kılmak için deneyimden önce gelir). Kant'ın idealizmi hatırlanacağı gibi şeylerin; nesnelere varlığıyla ilgili değildir. Oysa klasik idealist anlayış şeylerin varlığından şüphe eder. Örneğin varolmayı algılanmış olaya indirgeyen Berkeley' de,

¹⁶ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, Çev:Aziz Yardımlı, İstanbul, 1993, s.63.

mekandaki her şey bizim tasavvurlarımızdan başka bir şey değildir. Kant ise dış dünyayı kabul eder. Yani maddi dünya deneyimsel bir gerçekliğe sahiptir. Fakat biz şeyleri olduğu gibi bilemeyiz. Aynen Locke' da olduğu gibi. Locke'da da bizim ile şeylerin arasında tasarımlarımız giriyordu. Dolayısıyla şeyin ne olduğunu, kendi başına nasıl olduğunu duyularımızla hiçbir zaman bilemiyorduk. Locke'un bu görüşünü, Kant'ın idealist sistemi içerisinde yeniden canlandırıldığını görüyoruz. Kant'a göre de görünüşler sadece tasarımlama biçimleridirler. Özne de bu tasarımlama da kurucu bir etkinliğe sahiptir. "Özne belirişin değil, belirenin değil, belirenin ona belirlediği koşulların sonucudur¹⁷.Görünüşler şeylerin kendisi olmadığı gibi kendi başına şeylere ait belirlenimler de değildirler. Böylece kendi idealizmine eleştirel idealizm diyen Kant, bilgimizi şeyler ile değil, yalnızca bilgi yetimiz ile ilişkilendirmiştir.

Transzendental Analitik'de Kant, bilgimizin ikinci ögesi olan "düşünme"yi konu edinir. Bu bölümde Kant anlığın apriori formları olan kategorilerle ilgilenir. Düşünmenin kendine özgü formları olduğu düşüncesi Aristoteles'e aittir. "Aristoteles, Töz, nitelik, nicelik ilişki, yer, zaman, etkinlik, edilgenlik konum ve durum (substanz, quantitat, qualitat, relation, ubi,quando ,actio ,passio ,situs und habitus) adını verdiği on temel kavramı kategoriler adı altında toplar. Kant, Aristoteles'in kategorilerine kendi bulduklarını ekleyerek 12 düşünme formuna çıkarır ve bunları da kendi içinde 4 gruba ayırır. Bunlar:Nicelik Kategorileri (Kategorien von Quantitat): Birlik, çokluk, bütünlük (Einheit, Vielheit, Allheit).Nitelik Kategorileri (Kategorien von Qualitat):Gerçeklik, olumsuzlama, sınırlandırma (Realitat, Negation, Limitation).Bağıntı Kategorileri (Kategorien von Relation): Neden- sonuç, töz, karşılıklı bağıllık (Ursache und Wirkung, Substanz, Wechselwirkung zwischen dem Handelnden und dem Leidenden). Modalite Kategorileri (Kategorien von Modalitat): Olanak- olanaksızlık, varolma- varolmama, zorunluluk- rastlantı (Möglichkeit- Unmöglichkeit, Dasein- Nichtsein, Notwendigkeit- Zufälligkeit)'dir¹⁸. Kategoriler en genel anlamında anlığın bağlayıp birleştirme formlarıdır. İşlevleri, görüdeki çok çeşitliliğin birliğini sağlamaya yöneliktir. Kant'a göre, düşünmemizin bağlayıp birleştirme etkinliği olan kategoriler olmasaydı evrenin bilgisi bizim için olanaklı olamazdı. Çünkü, her türlü bilgimize önsel olan kategoriler, bilgimiz için zorunludur. Çünkü nesnel, deneysel yargıların varlığı, bu yargılara kategorilerin uygulanmasıyla olanaklıdır. "Nitekim "kavramsız algı kördür" demek, düşünmenin bu bağlayıcı formları olmasaydı, "algularımız rüya bile olamazdı" demektir. Kant'a göre düşünmenin bu bağlayıp birleştirici etkinliği olan kategoriler, bilginin oluşmasında merkezi bir rol oynar. Öyle ki Kant kategoriler olmaksızın evrenin, bizim için bir kaos olacağını ifade eder"¹⁹ Kategoriler anlama yetimizde bulunan deney olanağının koşulları, bütün bil-

¹⁷ Gilles Deleuze, *Kant Üzerine Dört Ders*, Çev:Ufu Baker, Ankara, 2000,s.21

¹⁸ Johannes Hoffmeister, *Wörterbuch Der Philosophischen Begriffe*, Hamburg, 1955, s.344.

¹⁹ Immanuel Kant, *A.g.e.*, s.91-92, 103-105.

gilerimizin temelidir. "Anlama yetisi (apriori) yasalarını doğadan almaz onları doğaya buyur"²⁰. Kant'ın Transendental Estetik ve Transendental Analitik kavramlarını tamamlayan üçüncü kavramı ise "Transendental apperception"dur. Kant'a göre her bilebilme, bilen bir öznenin yani bir bilincin varolması koşuluna dayanır."Değişmeksizin kalıcı olan Ben (arı tamalgı) tüm tasarımlarımızın bağlılığını oluşturur [...]"²¹. Her bilincin yapısında bir kendini bilme vardır. Bu bilme, her bilgi fenomeninin temelinde bulunan bir olanaktır. Kant düşünmenin bu birliğine "Algının (Apperception'un) Trancendental Birliği" der. "Ancak tüm algıları bir bilince (kökensel tamalgı) yükleyebildiğim içindir ki tüm algılar açısından onların bilincinde olduğumu söyleyebilirim"²². Algının Ben'i bir birlik olarak her kavramın, her algılamanın apriori ön koşuludur. "Tüm (görgül) bilincin tek bir bilinçteki nesnel birliği (kökensel tamalgının birliği) öyleyse tüm olanaklı algının zorunlu koşuludur; [...]"²³. Bilince her an "Ben" tarafından düşünülmüş olmayan hiçbir şey giremez. Descartes' da ki Cogitonun Ben' i düşünme aktlarıyla beslenirken Kant'ın Ben'i sentetik aktlarla beslenir. Çünkü Descartes, dış dünyanın varlığını Cogito'dan hareketle açıklamış ve deneysel dünyayı yalın bir dil ile ifade edecek olursak fenomenal alanı bilincin içeriklerine indirgemıştır. Dolayısıyla Descartes'da Cogito, hem öznenin kendisini bilmesinin hem de dış dünyanın bilinebilmesinin olanaklarını kendi içinde taşır. Kant'da ise bilince sentetik aktlarla beslenmeyen hiçbir şey giremez. Kategoriler, Transendental Analitik'te de gösterildiği gibi düşünmenin temel kurucu bağlarıken, Tam algının birliği hem tüm bilgilerimizin olanağı olarak, hem de deneyim objelerinin de kavranabilmesinin ön koşulu olarak temeldedir. Böylece Kant'ta kategoriler anlayışımızın kavramları, zaman ve mekan duyu verilerini alabilmemizin koşulu, Algının Aşkınsal Birliği ise, her objeyi bilebilmemizin bir iç olanağı olarak, öznenin kendisine verilen şeyleri bilmesinin temelini oluştururlar.

Transendental Diyalektik, Salt Aklın Kritiği'nin asıl eleştirisinin yapıldığı bölümdür. Kant Trancendental Diyalektik' de metafiziği, aklın doğal yanılmasının ürünü olarak tanımlar. Diyalektik, aklın kendi kendisiyle olan çatışmaları ile ilgilidir. Transendental Diyalektik'de Kant, salt akla dayanan metafizik tanıtlamaların yanlışlığını değil, (Bu Transendental Analitik'te gösterilmişti) insan aklının yapısında bulunan ve akıl sahibi hiçbir insanın kendisinden kaçamayacağı diyalektiğin (olumsuzlama mantığının) varlığını gösterir ve bu bölümde Aristoteles'teki "aporia" kavramını çağrıştıran bir görüntü mantığı ortaya koyar. Şöyle ki, İnsan aklında öyle bir yanılama vardır ki bundan kaçınılamaz. Hatta bu farkedilse bile o, kaybolmaz.. Kant'a göre metafizik konuları kaçınılmaz kılan ve aynı zamanda mutlak metafiziğinde temelinde bulunan aklın bu yanılmasıdır. Kant bu konuyu iki yeti olarak belirlediği, "anlık" (Verstand) ve "akıl" (Ver-

²⁰ Immanuel Kant, *Prolegomena*, Çev:İonna Kuçüradi, Ankara,1983, s.72.

²¹ Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Hamburg, 1990, s.181.

²² Immanuel Kant, *A.g.e* s.179.

²³ Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Hamburg, 1990, s.180.

nuft) arasında yaptığı ayrımla açıklamaya çalışır. Anlık kendisindeki formlar aracılığıyla (anlığın apriori formları olan kategoriler) görünüşlerin birliğini sağlayan yetidir. Akıl ise apriori bilme yetisidir. Aklın kendisinde apriori olarak taşıdığı kavramlara Kant "ide-ler" adı verir. Kant ide'den, ona, duyulur dünyada uygun düşen hiçbir nesnenin verilemeyeceği zorunlu bir akıl kavramını anlar. Bu salt aklın apriori ilkeleri olan idelerin, isteğe bağlı olarak türetilmeyeceği anlamına gelir. Çünkü ideler aklın doğasına içkindirler. Bu nedenle akıldan zorunlulukla türerler ve bütün deneyimin sınırını aştuklarından dolayı da aşkındırlar.

Salt aklın apriori ilkeleri olan kozmolojik ideler: ruh, evren ve özgürlüktür. Kant'a göre akıl (Vernunft) ile aklın sonuç çıkarmaları (Vernunftschlusse) ve metafizik arasında içten bir bağlantı vardır. Akıl yapısı gereği metafiziğin üç büyük konusu ile ilgili birtakım sonuçlar çıkarır. Hatırlanacağı gibi, bilgi Kant'ta ancak deney öğeleriyle, apriori form öğelerinin karşılaştıkları yerde meydana geliyordu. Problem, salt aklın, anlığın başlatmış olduğu bu sorgulama işlemini koşulsuz olana götürmek istemesinden doğar. Kant'a göre bizim bilgi yetimiz öyle yapılmıştır ki, akıl bu son sentez denemesine hep girer. Bununla da varlığın son sorularını çözümlenebileceğini umar. Ancak bu yolda akıl, hiçbir zaman için, bir şey bilemeyeceği paradoksuyla da karşı karşıya kalır. Deneyimin üstüne çıkmaya çalışan insan zihni, her zaman çelişkilere düşmeye mahkumdur. Çünkü, çatışkı (antigonizm) aklın yapısıyla ilgilidir. Yani akla içkindir. Öyleyse antinomi, mutlak olana, salt olana (koşulsuz olana) ulaşmak isteyen salt akılda, ortaya çıkar. Dolayısıyla deneyim üstünde yükselmeye çalışan salt düşüncenin zorunlu olarak çelişmelere (antinomilere) düşmesi kaçınılmazdır. Antinomiler bir bakıma aklın yazgısıdır.

Kant, kozmolojik idelere uygun olarak saf aklın dört türü diyalektik savı olduğunu belirtir. Temelini insan aklında bulan antinomi kavramı, karşıtlarıyla birlikte dört önermeyi içerir. Bunlar:

1. "Sav. Evrenin zamanda başlangıcı vardır, ve uzay açısından da sınırlar içinde kapidir.

Karşısav: Evrenin hiçbir başlangıcı, ve uzayda hiçbir sınırı yoktur; tersine, zaman açısından olduğu gibi uzay açısından da sonsuzdur"²⁴.

2. "Sav: Evrendeki her bileşik töz yalın parçalardan oluşur, ve genel olarak yalın olandan ya da bundan bileşmiş olandan başka hiç bir şey yoktur Dünyada her şey yalın olandan oluşur.

Karşısav: Evrende hiçbir bileşik şey yalın parçalardan oluşmaz ve genel olarak evrende yalın hiç bir şey yoktur"²⁵

3. "Sav: Doğa yasalarına göre nedensellik kendisinden evrenin görüngülerinin tümünün de türetilebileceği biricik nedensellik değildir. Bu görüngüleri açıklamak için bir de özgürlük yoluyla nedenselliği varsaymak zorunludur.

²⁴ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, Çev: Aziz Yardımlı, İstanbul, 1993, s.231.

²⁵ Immanuel Kant, *a.g.e.* İstanbul, 1993, s.235.

Karşısav:Hiçbir özgürlük yoktur, tersine evrendeki her şey yalnızca doğa yasalarına göre olur".²⁶

4."Sav: Evrene öyle bir şey aittir ki, onun parçası ya da nedeni olarak, saltık olarak zorunlu bir varlıktır.

Karşısav: ne evrende ne de evrenin dışında onun nedeni olarak saltık olarak zorunlu hiçbir varlık yoktur".²⁷

Antinomi bir Kant terimidir. Karşıt savlar eşit ölçüde doğrulanabilir veya yanlışlanabilir. Bu ise bir çatışkıdır. Çatışkı duyulur dünyanın görünüşlerini olanaklı kılan bağlantı ilkelerini, kendi başına şeyler "Ding an sich" alanı içinde geçerli diye kabul edince ortaya çıkar. Çatışma hiçbir zaman sentezle sonuçlanmaz; gerek tez gerekse anti tez eşit ölçüde açık ve karşı çıkılmaz bir biçimde hem olumlanabilir hem de olumsuzlanabilir. Bu ikilem, saltığın alanındaki bütün önermelerin antinomi niteliği kazanmasına yol açtığı için, sentez önermeler olanaksızdır. Senteze ulaşılmasının nedeni, bu tür kavramların hiçbir deneyime verilmemiş olmaları dolayısıyla, deneyimlenememeleridir. Kant bu sorunu fenomen (Erscheinung) ve numen (Ding an sich) arasında yapmış olduğu ayrımla aşmaya çalışır. Biz ancak fenomen alanını bilebiliriz. Bu bilme, alırlığımızın (Receptivitemizin) apriori formları olan uzay ve zaman ile anlığın apriori kavramları olan kategoriler aracılığı ile olur. "Numen" alanını ise, kategorilerin kullanılması burada sona erdiğinden -çünkü kategoriler yalnızca fenomenlere uygulanabilirdi- hiçbir zaman bilemeyiz. Çünkü "Ding an sich" alanına ilişkin bilgi, aklın kullanılışı deney ve kategorilerle sınırlandırılmış olduğundan, elde edilemez."Ding an sich" alanı duyulur görü ile içerik kazanmadığından bu alanın fenomenal anlamda bilgisine ulaşamayız. Ama kendimizi bunları araştırmaktan da alıkoymayız. Kant'a göre deney, hiçbir zaman akla yetmeyeceğinden aklın hep öteye gitme arzusu kaçınılmazdır. Görülebileceği gibi Kant'ta metafizik, aklın doğal yapısının ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kant'ın da altını çizmiş olduğu gibi, "Metafizik insan aklının doğal bir yatkınlığıdır"²⁸. Dolayısıyla, "Aklın doğal bir yatkınlığı olarak metafizik gerçektir ama kendi başına bırakıldığında diyalektik ve aldatıcıdır"²⁹.

SONUÇ

Bu çalışmada, Kant'ta metafizik bilginin olanağına yönelik olarak yaptığımız incelemeler şu maddeler altında toplanabilir:

1. Kant'ın "Salt Aklın Kritiği"nde ve "Salt Aklın Kitiği"ne önsöz olarak yazdığı "Prologemena"da amaçladığı, gelenekle gelen metafiziği eleştirmek ve metafiziği yeniden yapılandırmaktır.

2. Kant, duyular üstünün kabul edilmesi anlamına gelen bir metafiziği yersiz bul-

²⁶ Immanuel Kant, A.g.e İstanbul, s.239.

²⁷ Immanuel Kant, A.g.e İstanbul, s.243.

²⁸ Immanuel Kant, *Prolegomena*, Çev: İonna Küçüradi, Ankara, 1983, s.117.

²⁹ Immanuel Kant, A.g.e Ankara, 1983, s.120.

maz. Metafizik insanda doğal bir yatınlık olarak vardır. Ortaya çıkan metafizik sorunlar, onun bu yatınlığının zorunlu uzantısıdır.

3. Aklın doğal yanılımasının temelinde insanın kurgucu bilgi etkinliği yatar. Akıl bilgisine verilen gerçekliğin; fenomenal dünyanın ötesinde bilgi edinemez. Fakat nüfuz edemediği bu gerçekliği düşünmekten de kendini alıkoyamaz. Bu durum, Metafizik sorunlara neden olan insan aklındaki doğal yanılısımayı oluşturur.

4. Kant'a göre kategoriler duyuşsal görüyle içerik kazanır; oysa biz kategorilerin uzay ve zaman formları dışındaki şeylere de uygulanabileceğini düşünürüz. Böyle düşünmekle Kant'a göre tutarsızlığa düşmeyiz. Fakat metafiziksel yargılar üretmeye yoneliriz.

5. Kant, fenomen (görünüş alanı) ve numen (kendinde şeyler alanı) arasında yapmış olduğu ayırım ile gelecekteki olası metafiziğe zemin oluşturmaya çalışır.

6. Kant'a göre problematik olan anlıgımızdır. Görünüşlerin ötesine uzanan bir anlıgımız vardır. Fakat paradoks duyarlılığın alanı dışındaki nesnelere bize verebilecek hiçbir görümüzün olmamasıdır.

7. Bu noktada metafizik önermelerin oluştuğu "numen" (numenon) alanı, bilgimizi sınırlandırıcı bir kavram olarak karşımıza çıkar.

8. Deneyim dışı kullanımı mümkün olmadığı için numen alanı negatif bir anlama sahiptir.

9. Kant "Ding an sich" alanının sınırlarını çizerek geleneksel metafiziğin bu alana yönelik sorularına kesin yanıtlar bulamayacağını temellendirir.

10. Fakat Kant, empirisistlerin de savunduğu gibi, insan aklının en yüksek ve en son şeylere ilişkin tüketici yanıtlar bulamıyor olmasını metafizik türden soruşturmaların yasaklanmasının gerekçesi olarak görülemeyeceğini dile getirir.

11. Kuramsal olarak "Ding an sich" in bilgisi olanaksızdır. Ama insan aklı bu alana ilişkin soru sormaktan ve sorulara yanıt aramaktan kaçınmaz. Çünkü bu alan, bilgisi deneyimlenemese de insanın anlamaktan ve dile getirmekten vaz geçemeyeceği bir alandır.

12. Metafiziğin bir bilim olmasına olanak yoktur. Fakat metafizik, doğal bir yetenek olarak varlığını insanın akıl sahibi bir varlık olmasında bulur.

13. İnsandaki "koşulsuz olana" yükselme çabası metafizik kurgulamaların ana motifidir.

14. Metafiziğin eleştirisi felsefe alanına Kant tarafından taşınmıştır. Metafiziği yargılamaya girişen kişinin kaderi de metafizik yapmaktır. "Eğer felsefe yapmak gerekirse felsefe yapalım; eğer felsefe yapmak gerekmezse felsefe yapmak gerekmediğini ispat etmek için yine felsefe yapalım"³⁰. Çünkü "Metafiziği inkar etmek yine (de) felsefe yapmaktır"³¹

³⁰ Jacques Chevalier , Lecon de Philosophie Çev: Murtaza Korlaelçi (Yayınlanmamış çeviri), s.8 (Jacques Chevalier'in , Lecon de Philosophie adlı eserinin 599'dan 608'e kadar olan kısım "metafizik" başlığıyla Prof.Dr. Murtaza Korlaelçi tarafından çevrilmiştir).

³¹ a.g.e, s.8

KAYNAKÇA

- Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, Çetin Matbaası, İstanbul 1992.
- Cassirer Ernst, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, Çev: Doğan Özlem, İzmir 1988.
- Chevalier Jacques, *Leçon de Philosophie*, Çev: Murtaza Korlaelçi (Yayınlanmamış çeviri)
- Deleuze Gilles, *Kant Üzerine Dört Ders*, Çev: Ulu-BakerQkrofonomedy, Ankara 2000.
- Heimsoht Heinz, *İmmanuel Kant'ın Felsefesi*, Çev: Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul 1986.
- Hoffmeister Johannes, *Wörterbuch Der Philosophischen Begriffe*, Zwite Auflage, Verlag Von Felix Meiner in Hamburg, 1955.
- Hume David, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Çev: Aziz Yardımlı, İstanbul 1997.
- Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, Çev: Aziz Yardımlı, İstanbul 1993.
- Immanuel Kant, *Prolegomena*, Çev: İonna Kuçuradı, Yusuf Örnek, Ankara 1983.
- John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev: Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul 1996.
- Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Hamburg, Nach der ersten und zweiten original- Ausgabe, herausgegeben von Raymund schmidt, Felix meiner Verlag, hamburg 1990.

Zusammenfassung

Die Kritik der Metapsych auf die Philosophie ist von Kant übertragen worden. Die bedingungslose Aufstigsbemühungs des Seiendes bei Menschen ist das Hauptmotiv der metapsychen Utopie. Wie Kant daraufhinwies ist Metapsych als eine natürliche Neigung bei Menschen vorhanden. Dadurch macht das Schicksal des die Metapsych urteilende Unternehmer auch die Metapsych